

Η Θεσμοθετημένη Συνεργασία της Ψυχολογικής Υπηρεσίας του Θεραπευτηρίου Χρόνιων Παθήσεων Ανατολικής Αθήνας με τους Τομείς Ψυχολογίας των Πανεπιστημίων της ημεδαπής: η εξέλιξη μιας γόνιμης δυναμικής διάδρασης (29/5/2009)

Σάββας Μπακιρτζόγλου, ψυχολόγος-ψυχαναλυτής.

«Τίποτα δε μπορεί να οριστεί επακριβώς», έγραψε κάποτε ο Nietzsche «αν δεν έχει ιστορία». Καταθέτουμε τη διαδρομή μέσα στο χρόνο ενός δεσμού δυναμικού, δημιουργικού, με εξελικτικά χαρακτηριστικά: πρόκειται για τον αγαστό συγχρωτισμό ανάμεσα σε δύο Ιδρύματα. Το ένα είναι *Προνοιακό* (Θ.Χ.Π.ΑΝ.Α) και αφορά στη φυσική αποκατάσταση κινητικά αναπήρων και στην ιδρυματική περίθαλψη χρονίως πασχόντων. Το άλλο είναι *Ακαδημαϊκό-Πανεπιστημιακό* και παρέχει ανώτατη εκπαίδευση, παράγει και προάγει ερευνητικό έργο.

Όλα άρχισαν πριν από αρκετά χρόνια, το 1995 με τη δική μας φυσική και ηθική αυτουργία. Απευθυνθήκαμε αρχικά στον Τομέα Ψυχολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου και, λίγο αργότερα, το 1996 στον αντίστοιχο τομέα του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών. Είχαμε την τύχη, και στις δύο περιπτώσεις, να μας υποδεχτούν κυριολεκτικά φιλόξενοι και ευρύνοες αξιότιμοι καθηγητές της Ανωτάτης Παιδείας. Εμείς υποστηρίζαμε, ό,τι, διαμέσου της πρακτικής άσκησης φοιτητών ψυχολογίας στο Κέντρο μας θα μπορούσαμε να «επεκτείνουμε», και να «πολλαπλασιάσουμε» το μέγεθος της παρουσίας μας κοντά στους περιθαλπόμενους του Θεραπευτηρίου. Ταυτόχρονα ευελπιστούσαμε ότι θα είμαστε σε θέση ν' ανταποδώσουμε τη βοήθεια στους ασκούμενους φοιτητές μας «μεταγγίζοντας» σ' αυτούς τυχόν γνώσεις και μεταλαμπαδεύοντας εμπειρίες. Ευαγγελιζόμαστε να τους προσφέρουμε σε αντάλλαγμα μια πρωτόλεια «μύηση», ένα ακροθιγές «άγγιγμα» σε θέματα Ψυχολογίας της Υγείας, Κλινικής Ψυχολογίας και Ψυχοπαθολογίας.

Η πρόταση έγινε και στα δύο Πανεπιστήμια. Το 1995 υπογράφηκε το πρώτο πρωτόκολλο συνεργασίας μεταξύ του Θεραπευτηρίου μας και του Τομέα Ψυχολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου. Την ίδια χρονιά το χειμερινό εξάμηνο του μαθήματος της Ψυχολογίας της Υγείας του Παντείου έλαβε χώρα στις εγκαταστάσεις μας στο Ελληνικό. Τότε υλοποιούσαμε εδώ επιδοτούμενα Κοινοτικά προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης νέων ανθρώπων με κινητικές αναπηρίες. Μέσα σ' αυτήν τη ζωντανή ατμόσφαιρα οι

σκοπόφιλοι ασκούμενοι φοιτητές μας είχαν την ευκαιρία να κεφαλοποιούν *in vino* πακέτα Γνώσης ζώντας οι ίδιοι τους αναπήρους αντί -παθητικά- ν' ακούν εμάς να τους μιλάμε για τους αναπήρους.

Ακολούθησε, το 1997 η υπογραφή για τη συνεργασία του Θεραπευτηρίου με τον Τομέα Ψυχολογίας του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

Τα δύο μέρη Θεραπεία και Πανεπιστήμιο- έκτοτε ωσεί εταίροι- είχαν προδιαγράψει ένα τυπικό υπόβαθρο σύμπραξης το οποίο ζητούσε και έμελλε να πάρει ζωή, να μορφοποιηθεί με έμπυχο λειτουργικό περιεχόμενο, πρωτίστως με τους φοιτητές.

Για τους «εραστές» των αριθμών και της στατιστικής ως αναφέρουμε ότι από το 1995 έως σήμερα ασκήθηκαν στο Θεραπεία περίπου 450 προπτυχιακοί φοιτητές. Επίσης περίπου 50 φοιτητές ή απόφοιτοι ψυχολόγοι ζήτησαν να κάνουν εδώ εθελοντική εποπτευόμενη εργασία. Τέλος καλωσορίσαμε πριν από μερικούς μήνες και δύο ασκούμενες μεταπτυχιακές φοιτήτριες από το Μεταπτυχιακό Τμήμα Κλινικής Ψυχολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών με τις οποίες συνυπάρξαμε για ένα περίπου χρόνο.

Ως Ψυχολογική-Συνοδευτική Υπηρεσία του Θεραπεία συνιστούμε μέρος ενός λειτουργικού πλαισίου, ενός *εμπεριέχοντος*, ενώ οι περιθαλπόμενοι αποτελούν το *περιεχόμενο* αυτού του ωσεί «σκεύους». Πλαίσιο και περιεχόμενο βρίσκονται σε μια *αέναη συνομιλία*, σε μια «ζύμωση» μεταξύ τους. Οι περιθαλπόμενοί μας διαβιώνουν, συνήθως, μ'ένα στερεοτυπικό -μηχανικά επαναλαμβανόμενο τρόπο με προεξάρχουσες τις παθητικοεξαρτητικές συμπεριφορές.

Η περιρρέουσα ατμόσφαιρα είναι συχνά ζοφερή με πολλές εντάσεις αλλά ταυτόχρονα «βουβή» δηλαδή χωρίς το θόρυβο της ζωής. Το «τοπίο» αυτό συνιστά τον απόηχο μιας ζωής, της δικής τους, την οποία σε πολλές περιπτώσεις *ζόδεψαν* άσκοπα, την «ξεπούλησαν» ως *επιμηθείς* και την «έκαψαν» στη φωτιά των ασυγκράτητων παθών τους. Μέσα σ' αυτό το περιβάλλον εγκαταστάθηκαν μέσα μας το άγχος και η περίφοβη προσδοκία ενός επαγγελματικού ιδρυματισμού και μιας επαγγελματικής εξουθένωσης.

Γυρέψαμε τότε ένα «αντιζοφερό» αντίβαρο έναν άλλο χώρο φωτεινό, ηλιοτρόπο, ερεθιστικό, γόνιμο : ήταν και πάλι το Πανεπιστήμιο, το λίκνο των λαμπρών προϊόντων της Μετουσίωσης. Διαδράσαμε με το «φρέσκο» περιεχόμενό του, τους φοιτητές, και σαν αντάλλαγμα τους εξάψαμε περιέργεια και επιστημοφιλία για τα όσα συμβαίνουν εδώ. Στη συνέχεια σύσσωμοι αναμιχθήκαμε με τους περιθαλπόμενους, σκύψαμε επάνω

τους, θέλαμε να τους «ξυπνήσουμε» και να τους κατευνάσαμε ταυτόχρονα. Δώσαμε την ευκαιρία στους φοιτητές μας να συνομιλούν υποστηρικτικά με τους περιθαλπόμενους. Έκτοτε έκαστος προπτυχιακός φοιτητής αναλαμβάνει επί σχετικά διαχρονικής βάσεως (περίπου 3 μήνες) να επικοινωνεί μ'έναν-η και περισσότερους- περιθαλπόμενους με την παράλληλη εποπτεία μας ενώ οι μεταπτυχιακοί μας φοιτητές αλληλεπιδρούν με τους περιθαλπόμενους και τον εν γένει χώρο του Θεραπευτηρίου επί ένα έτος.

Οι εκπαιδευόμενοι ακούν τους περιθαλπόμενους να τους μιλούν για τη ζωή τους. Συχνά ξαφνιάζονται ανακαλύπτοντας σε ποιο βαθμό έλκονται από το περιεχόμενο της ασύλληπτης, υπερβατικής, περιπετειώδους ζωής κάποιων εξ'αυτών εκεί όπου τα στιγμιότυπα της ύπαρξής τους, καθώς τα αφηγούνται «γράφουν» σαν σε *σενάριο*: «*πονηροί και γόητες πλανώντες και πλανόμενοι*» (Άγιος Αυγουστίνος «Εξομολογήσεις»). Πρόκειται για την άλλη όψη της ζωής, για επιλογές ζωής οι οποίες υπηρέτησαν πρωτίστως την «*αρχή της ευχαρίστησης*» (Freud). Είναι οι μηχανισμοί αποτυχίας που είχαν το πάνω χέρι μ'έναν επαναλαμβανόμενο τρόπο ώστε να μιλάμε για μια *αρνητικοποίηση* της ζωής τους. Οι περιθαλπόμενοί μας είναι ωσει «*σαρξ εκ της σαρκός μας*» η ζωή τους μπορεί να είναι εν μέρει και δική μας και αυτό είναι από τα πρώτα πράγματα που ξαφνιάζει τους φοιτητές μας όταν το βλέπουν. Πριν από μερικά χρόνια η Δέσποινα Ο, τελειόφοιτος του Πανεπιστημίου Αθηνών, περιδιάβηκε επί του πραγματικού-όπως κάνουν συχνά οι βιογράφοι-τα σημεία αναφοράς από τις αφηγήσεις του περιθαλπομένου που υποστήριζε: πέρασε από τα καφενεία που εκείνος σύχναζε στην Αθήνα, από τα μαγαζιά που δούλευε, τους δρόμους που αλήτευε. Φαίνεται πως έτσι τον ζωντάνευε μέσα της.

Το ενδιαφέρον των ασκουμένων μας κορυφώνεται όταν, με τη βοήθεια της εποπτείας, αρχίζουν ν'ακούν και να βλέπουν και πίσω από το έκδηλο περιεχόμενο του λόγου των περιθαλπομένων: μαθαίνουν ότι ο λόγος είναι *δίσημος*. Παρακολουθούν τότε όχι μόνο την περιγραφική παράθεση των γεγονότων της ζωής τους αλλά και τα νοήματα, τις σημασίες τους, το λανθάνον περιεχόμενο της ομιλίας τους. Αρχίζουν ν'ακούν όχι μόνο τι λένε αλλά και τι *τους* λένε δηλαδή ποιές συγκινήσεις μεταθέτουν (μεταβιβάζουν) επάνω τους και τι ζητάνε λανθανόντως από τους συνομιλητές τους. Η επεξεργασία αυτών των δεδομένων προάγει την εγκατάσταση της *δυναδικής σχέσης*: του περιθαλπόμενου με το φοιτητή. Έχουμε να συζητάμε και προσπαθούμε να καταλαβαίνουμε τις συνειδητές και ασυνειδητές συναισθηματικές αντιδράσεις αμφοτέρων μέσα στον ενδιάμεσο δυναμικό χώρο της διάδρασής τους.

Οι ασκούμενοί μας, *αφυπνίζονται* και «δένονται» με τους περιθαλπόμενους αρχίζοντας να βλέπουν ότι, αυτό που τελικά λαμβάνει

χώρα δεν στατικό αλλά ένα σύνθετο και πλήρες νοημάτων περιεχόμενο ομιλίας ανάμεσα στους δύο.

Παράλληλα με τη φροντίδα μας προς τους ιδρυματικούς περιθαλπόμενους υποστηρίξαμε κατ'οίκον ασθενείς με Σκλήρυνση Κατά Πλάκας με τη βοήθεια πρόθυμων φοιτητών και αποφοίτων εθελοντών ψυχολόγων (1997 έως 2007 ). Κάθε Τρίτη στην ομαδική εποπτεία συζητούσαμε για τις περιπτώσεις, βοηθούσαμε διαγνωσμένους ανθρώπους και παράλληλα μαθαίναμε θεωρία και πράξη. Οι φοιτητές μας δέχτηκαν ν'αφεθούν να γονιμοποιηθούν από τη διαδικασία και ένα από τα ποικίλα προϊόντα της «διαδρομής» τους ήταν η εκπόνηση πληθώρας προπτυχιακών και μεταπτυχιακών διατριβών με θέμα τη Σ.Κ.Π. Περίπου 30 εξαιρετες τέτοιες εργασίες υπάρχουν σήμερα στη βιβλιοθήκη του Τομέα Ψυχολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών. Σε τρεις περιπτώσεις οι έρευνες αυτές αποτέλεσαν τη πρώτη «μαγιά» για τη εκπόνηση διδακτορικών διατριβών.

Όλα αυτά τα χρόνια χάρη στη παρουσία των ευαίσθητων και ευφάνταστων φοιτητών μας αποκτήσαμε μια «πανοραμική»θέα των περιθαλπομένων μας . Εκείνοι-οι ασκούμενοι- μάς ρωτάνε και εμείς τους απαντάμε. Μας ρωτάνε κάθε φορά πόσο θα κρατήσει, πόσο θα διαρκέσει η πρακτική τους άσκηση στο θεραπευτήριο. Τους υπενθυμίζουμε τον *Antoine De Saint Exupery* το γάλλο πιλότο και συγγραφέα ο οποίος έλεγε δια στόματος του «*Μικρού Πρίγκιπα*» στο ομώνυμο διάσημο βιβλίο του: «*οι μεγάλοι αγαπούν τους αριθμούς ... όταν τους μιλάτε για ένα καινούργιο φίλο δε σας ρωτάνε ποτέ την ουσία, ας πούμε αν μαζεύει πεταλούδες η πως είναι η φωνή του αλλά σας ρωτάνε: «πόσων ετών είναι»; «πόσα αδέρφια έχει»; «πόσο ζυγίζει»; Απαντάμε λοιπόν ότι η διάρκεια της πρακτικής άσκησης μπορεί να συμπυκνώνεται μόνο σε μια στιγμή για κάποιον αν αυτός δει κάτι σημαντικό σ'αυτήν τη στιγμή,αν αυτό το στιγμιότυπο «γράψει» αποκαλυπτικά μέσα του και κάτι φωτίσει. Ταυτόχρονα όμως ο απόηχος της πρακτικής άσκησης μπορεί να κρατάει, να μη σταματάει ποτέ όσο αυτό το στιγμιότυπο γνώσης επενδύεται ψυχικά δηλαδή εσωτερικεύεται.*

Οι ευαίσθητοι φοιτητές μας ρωτάνε με ποιόν τρόπο μπορεί να βοηθάει η παρουσία τους στη ιδρυματική «λιμνασμένη» ζωή των περιθαλπομένων μας και τι είναι αυτό που τελικά μπορούν να τους προσφέρουν. Τους απαντάμε ότι μιλώντας μαζί τους γεμίζουν το άδειο της ύπαρξής τους κεντρίζοντάς με την παρουσία τους τον τόνο των ενστίκτων της ζωής. Γίνονται για κάποιο διάστημα ωσει οργανωτές τους άλλως ειπείν καθίστανται ο εν δυνάμει χώρος να χωρέσει τα *αχώρεστα* δηλαδή τις εντάσεις και αναστατώσεις τους που μόνοι τους δεν κατάφεραν ποτέ να διευθετήσουν.

Σε πολλές περιπτώσεις οι περιθαλπόμενοι μας φτάνουν στο θεραπευτήριο μέσω ασυνείδητων επιλογών αυτοτιμωρίας και αυτοεγκλεισμού, εκτίουν δηλαδή εσωτερικές ποινές άλλως ειπείν διανύουν ατέρμονες επανορθωτικές τροχιές ώστε να εξιλεωθούν για τα διαπραχθέντα (αμαρτήματα) του παρελθόντος κατά το αρχαιοελληνικό τρίπτυχο «Υβρις -Άτι -Νέμεσις». Πρόκειται εδώ για φαινόμενα «αγιοποίησης» που αφορούν στη «μεταστροφή» κάποιων ανθρώπων προς λιγότερο θανατερές επιλογές ζωής. Σ' αυτήν την περίπτωση οι ασκούμενοι μας μπορεί να γίνονται ωσει εξομολογητές τους.

Μας ρωτάνε ακόμα οι φοιτητές μας πώς ζουν(αντιμετωπίζουν) οι περιθαλπόμενοι τον αποχωρισμό τους από τους προσωρινούς συνομιλητές τους(ασκούμενοι). Τους απαντάμε ό,τι, όταν έχει *δουλέψει δεσμός* ανάμεσά τους, η εξωτερική τους απουσία -όταν φεύγουν -γίνεται παρουσία μέσα τους: οι περιθαλπόμενοι τους θυμούνται, τους σκέπτονται, τους αναπολούν. Οργανώνουν και κρατάνε μια νοσταλγική σχέση μαζί τους που αενάως προσθέτει *αντικειμενοτρόπο ουσία* στην ψυχική ζωή τους. Είναι φερ'ειπείν η περίπτωση του Μιχάλη Α. ενός περιθαλπόμενου διεγερτικού, αντικοινωνικού, αντιδραστικού, με παραπτωματικό παρελθόν ο οποίος όμως μεταμορφώνεται , αμβλύνεται, τα «υλικά της ψυχής» του μαλακώνουν όταν αναφέρεται στη Σοφία Ο. την προπτυχιακή μας φοιτήτρια η οποία μέσα από το αμιγές νοιάξιμό της γ' αυτόν άγγιξε τον σκληρό του πυρήνα.

Είναι πάνω σ' αυτό το *καλό προηγούμενο* - πάνω στο *καλό εσωτερικευμένο αντικείμενο*- που χτίζεται και η σχέση των εκάστοτε επερχόμενων φοιτητών με τους περιθαλπόμενους.

Αυτό είναι που κατακτήσαμε όλα αυτά τα χρόνια: να διαιωνίζουμε τη συνέχεια του *καλού προηγούμενου* που έχει εμφιλοχωρηθεί στην ιδρυματική ζωή των περιθαλπομένων μας μέσα από το ανακάτεμα των επισκεπτών ψυχολόγων μαζί τους. Τα διμερή *γραφειοκρατικά πρωτόκολλα συνεργασίας ανάμεσα στα συμβαλλόμενα ιδρύματα-Θ.Χ.Π.ΑΝ.Α και Πανεπιστήμια-* μετουσιώθηκαν σε λειτουργικούς αποδοτικούς θεσμούς στη εσωτερική ζωή των περιθαλπομένων μας. Το *Σχήμα έγινε Ουσία* έτσι ώστε σήμερα οι παρεμβάσεις των φοιτητών στη διαβίωση των περιθαλπομένων να έχουν γίνει ένα σημείο αναφοράς στη ζωή τους, ένα κατεστημένο σταθερό, τροφοδοτικό. Σιωπηλά τους περιμένουν και μάλλον ξέρουν ότι θάρθουν. Όταν τους βλέπουν για πρώτη φορά στην ομαδική μας υποστήριξη στη Μονάδα Μελισσίων μολονότι δε τους γνωρίζουν, δείχνουν να παλινδρομούν μέσω μιας παρατεταμένης γκρίνιας και «*παραπονολογίας*» για τις ανεπάρκειες - όπως λένε- των συνθηκών διαβίωσης στο ίδρυμα: μονότονο ανάλατο άνοστο φαί, πλημμελής καθαριότητα, καθόλου λεφτά .*Θέλουν να τους ακούσουν οι ασκούμενοι:* θα μπορέσουν να τους φροντίσουν, να τους

«πληρώσουν», να τους γεμίσουν το έλλειμμα, το «άδειο» μέσα τους με κάτι καθαρό, καλό και λειτουργικό; Βλέπουν για πρώτη φορά τους ασκούμενους και παλινδρομώντας διαλέγουν *θεραπευτές* τρόπον τινά.